

טבת התשס"ח

בס"ד

'לידתו מחדש' של משה

לפרשת שמות

5. מסכת סוטה יב ע"א

"וילך איש מבית לוי - להיכן הלך? אמר רב יהודה בר זבינא: שהלך בעצת בתו. תנא: עמרם - גדול הדור היה, כיון שראה שאמר פרעה הרשע 'כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו' - אמר: לשוא אנו עמלין! עמד וגירש את אשתו, עמדו כולן וגירשו את נשותיהן. אמרה לו בתו: אבא, קשה גזירתך יותר משל פרעה. שפרעה לא גזר אלא על הזכרים, ואתה גזרת על הזכרים ועל הנקיבות! פרעה לא גזר אלא בעולם הזה, ואתה בעולם הזה ולעולם הבא! פרעה הרשע - ספק מתקיימת גזירתו ספק אינה מתקיימת, אתה צדיק - בודאי שגזירתך מתקיימת, שנאמר: 'ותגזר אומר ויקם לך'! עמד והחזיר את אשתו, עמדו כולן והחזירו את נשותיהן.

'ויקח' - 'ויחזור' מיבעי ליה?! אמר רב יהודה בר זבינא: שעשה לו מעשה ליקוחין. הושיבה באפריון, ואהרן ומרים מרקדין לפניו, ומלאכי השרת אמרו: 'אם הבנים שמחה'."

המחצית הראשונה - הסכנה המתגברת

6. שמות רבה א, כד

'והנה נער בכה' - ילד היה ומנהגו כנער [כמבוגר יותר מילד, ועל כן לא בכה], בא גבריאל והכה למשה כדי שיבכה ותתמלא עליו רחמים.

7. הרמב"ן

והנה נער בוכה - קולו נשמע כנער. לשון רבינו שלמה. וכבר דחו זה ואמרו אם כן עשית למשה רבינו בעל מום (סוטה יב: שמו"ר א' כ"ח). ועוד, מה טעם שיזכיר הכתוב עובי קולו. ור"א אמר שהיו איבריו גדולים כנער. ואולי הזכיר זה ליופיו, כי בעבור טובו ויופיו חמלה עליו, כי הכירה בו שנולד מקרוב ואבריו יפים ומתוקנים כאילו הוא נער. ויותר נכון שנפרש בו שהיה בוכה כנער בחריצות וזריזות ולכן חמלה עליו. ואגדה נער בוכה, ילד היה ומנהגו כנער, בא גבריאל והכה למשה כדי שיבכה ותתמלא עליו רחמים (שמו"ר א כח):

ועל דעתי אין צורך לכל זה, כי הילד מיום הולדו יקרא נער, כמו שנאמר מה נעשה לנער היולד (שופטים יג ח). וכן יבקש דוד את האלהים בעד הנער (ש"ב יב טז). ויקרא ילד והוא גדול, כמו שנאמר בישמעאל (בראשית כא טו). וכן והנער נער (ש"א א כד), רוצה לומר שהוא ילד קטן בן כ"ד חדשים. כי כאשר נגמל מחלב מיד העלתהו, כדכתיב (שם שם כ"ג כ"ד) ותינק את בנה עד גמלה אותו ותעלהו עמה כאשר גמלתו

סיפורנו כהמשך לקודמו וכהכנה לבאים אחריו

1. שמות פרק ב'

א וילך איש מבית לוי; ויקח, את-בת-לוי. ב ותהר האשה, ותלד בן; ותרא אתו כי-טוב הוא, ותצפנהו שלשה ירחים. ג ולא-זכלה עוד, הצפינו, נתקח-לו תבת גמא, ותחמרה בחמר ובזפת; ותשם בה את-הילד, ותשם בסוף על-שפת היאר. ד ותתצב אחותו, מכחיק, לדעה, מה-געשה לו. ה ותכד בת-פרעה לרחץ על-היאר, ונערתיקה הלכת על-יד היאר; ותרא את-התבה בתוך הסוף, ותשלח את-אמתה ותקחה. ו ותפתח ותראה את-הילד, והנה-נער בכה; ותחמל עליו--ותאמר, מילדי העברים זה. ז ותאמר אחותו, אל-בת-פרעה, האלך וקראתי לך אשה מינקת, מן העברית; ותינק לך, את-הילד. ח ותאמר-לה בת-פרעה, לכי; ותלך, העלמה, ותקרא, את-אם הילד. ט ותאמר לה בת-פרעה, היליכי את-הילד הזה והינקהו לי, ואני אתן את-שכרך; ותקח האשה הילד, ותניקהו. י ויגדל הילד, ותבא-לו לבת-פרעה, ויהי-לה, לבן; ותקרא שמו, משה, ותאמר, כי-מן-המים משיתהו.

2. שמות פרק א'

(יט) ותאמרן המולדות אל פרעה כי לא כנשים המצרית העברית כי חיות הנה בטרכם תבוא אלהן המולדות וילדו: (כ) וייטב אלהים למולדות וירב העם ויעצמו מאד: (כב) ויצו פרעה לכל עמו לאמר כל הבן הילוד היארה תשליכוהו וכל הבת תחיון:

3. נחמה ליבוביץ בספרה עיונים בספר שמות

תמונת ישראל בפרק זה [פרק א'] תמונה קודרת של המון אפור, ללא תיאור אופיו ופרצופו, ללא דמויות אינדיבידואליות בו, ללא אישיות מתבלטת - המון סובל ומדוכא ללא גיבורים. והיפוכו בפרק ב'. כאן על רקע חשוך זה של ההמון ללא צביון וללא פרצוף מתבלטת משפחה אחת - אב, אם, בת. אמנם לפי שעה אף הם אנונימיים. אבל אופי להם, ייחוד להם, וכאן נולד גיבור הפרק. בתחילה אנונימי אף הוא: 'הבן', 'הילד', 'הנער', רק בפסוק י קורא לו שם. מכאן ואילך: משה. מכאן ואילך בכל הפרק - משה עומד במרכזו. לאט לאט נמוג הערפל - מתבהרת התמונה.

4. שמות פרק ו'

(כ) ויקח עמרם את יוכבד דדתו לו לאשה ותלד לו את אהרן ואת משה ושני חיי עמרם שבע ושלשים ומאת שנה:

8. הרמב"ן

ותאמר מילדי העברים זה - נתנה אל לבה המעשה כאשר היה, כי אמרה לבעבור הציל אותו או שלא יראו במות הילד שמוהו שם, ואיש מצרי למה יעשה כן. ויש אומרים שראתהו נמול (סוטה יב. שמו"ר א כט). ואם כן הסירה בגדיו ובדקה אותו בו. ואין צורך

9. סוטה יב ע"ב ובמדרש שמות רבה א, כג

כיוון שראו שהיא רוצה להציל את משה אמרו לה: גברתנו, מנהגו של עולם, מלך בשר ודם גוזר גזרה, אם כל העולם כולו אינן מקיימין אותה, בניו ובני ביתו מקיימין אותה. ואת עוברת על גזרת אביך?! מיד בא גבריאל וחבטן בקרקע.

10. החזקוני

"מן העבריות - כי מצרית לא תניק את בן ישראל"

11. רש"י

"מן העבריות - שהחזירתו על מצריות הרבה לינוק ולא ינק, לפי שהיה עתיד לדבר עם השכינה"

12. החזקוני

"ותלך העלמה - קרי לה עלמה, על שם שהעלימה שהיא אחותו"

13. רש"י

"ותלך העלמה - הלכה בזריות ועלמות כעלם."

הקבלת המחציות: משמעות המעבר מאם לאם**14. הרב דוד טי במאמרו במגדים**

"לו היה הסיפור מסתיים בפסוק ט - היה זה סיפור קלסי של 'סוף טוב'. אולם להפתעתנו האווירה האופטימית שבה אנו שרויים [במחצית השנייה] נפגמת בסוף הסיפור: 'ותבאהו לבת פרעה, ויהי לה לבן'; סופו של הניתוק שהוא בא: גזרת הריחוק שהוציאה את הילד מבית אמו בתחילת הסיפור, אכן התממשה בסופו. לכאורה נראה שיש להבין את פסוק י כסיום טרגי.

ולא היא; המבנה של הסיפור מוכיח בעליל כי גם סופו הוא חוליה נוספת בשרשרת ההתפתחויות החיוביות והמעודדות במצבו של הילד. הישועה של הילד, המתגברת והולכת במחצית השנייה של הסיפור, מגלה לנו שגם המעבר הסופי אל בת פרעה הוא המשך ישיר למגמת הישועה. אמנם כעת קשה להבין מה טוב בגידול הילד אצל בת פרעה..."

"הסיפור פותח בלידת הבן ומסיים באימוץ הבן. במובן מסוים, סיפור המסגרת מתמצת את ההתרחשות, והעלילה שמתפתחת באמצע איננה אלא הרחבה של המסגרת... סיפור המסגרת מבטא אפוא את תמציתו של הסיפור: **חילוף האמהות**. כביכול ראוי היה שתתקיים התבנית 'ותהר... ותלד... ותקרא' ברצף, כפי שמוצאים אצל אמהות רבות שילדו; אבל לא כך אירע... הבן הועבר מרשותה של אם אחת לרשותה של אם אחרת... קריאת השם... נעשית כאן בידי בת פרעה, במקום בידי האם הטבעית. **העלילה** מתארת את המעבר מבית האם לבית בת פרעה, אך **המסגרת** מבחירה כיצד בת פרעה ממש 'נכנסת לנעליה' של האם, והופכת בעצמה להיות זו שמטביעה עליו [על הילד] את חותמה."

"משה" - משמעות שמו**15. פרופ' קאסוטו בביאורו לספר שמות**

מדרש השם אינו הולם בדיוק את השם, שהרי צורת השם פעילה ולא סבילה... ועוד, קשה לשער שייחס הכתוב לנסיכה המצרית ידיעה בעברית ובחירה בשם עברי.

העניין מתבאר בדרך אחרת: כתוב תחילה (פסוק י) "ויהי לה לבן ותקרא שמו משה" - כלומר **בן** במצרית (מילה מצרית שדווקא כך היו מבטאים אותה Mōse באותו זמן ובאותו מקום), ואחר כך נאמר, בדרך מדרשי השמות, שהשם המצרי הזה מזכיר בצלולו את הפועל העברי משה, והיה הדבר **כאילו היא חשבה** ('ותאמר' = ותחשוב): 'כי מן המים משיתהו'.

16. הנצי"ב בפירושו "העמק דבר"

'ויהי לה לבן' - משום שהצילתו מן המיתה וגם גידלתו נחשב כאילו ילדתו, וכמו שאמרה:

'ותקרא שמו משה' - ראיתי בשם הרב ר' שמואל נ"י במדינת ביהם, דבלשון מצרי תיבה זו כצורתה משמעו ילד... והוא ביאור נכון. ופירשה הטעם שהוא ילד שלה:

'כי מן המים משיתהו' - הרי הוא כאילו נטבע במים, ואין לאביו ואמו חלק בו, ואני אם הילד. וזה העניין נקרא באמת קניין האדם...

ולפי דברינו, אין שם 'משה' יחס לתיבת 'משיתהו', אלא העניין הוא טעם [=סיבה] על השם 'משה' [במשמעות 'ילד' לבת פרעה].

ומכל מקום כך דרך לשון הקודש - לכתוב לשון נופל על לשון.

'לידתו מחדש' של משה - לצורך תפקידו בעתיד**17. רבי אברהם אבן עזרא בביאורו הארוך על פס' ג'**

ומחשבות השם עמקו, ומי יוכל לעמוד בסודו, ולו לבד נתכנו עלילות. אולי סבב השם זה, שיגדל משה בבית המלכות, להיות נפשו על מדרגה העליונה בדרך הלימוד והרגילות, ולא תהיה שפלה ורגילה להיות בבית עבדים. הלא תראה, שהרג המצרי בעבור שהוא עשה חמס. והושיע בנות מדין מהרועים, בעבור שהיו עושים חמס להשקות צאנן [של הרועים] מהמים שדלו [בנות רעואל].

ועוד דבר אחד: כי אילו היה גדל בין אחיו ויכירוהו מנעוריו, לא היו יראים ממנו, כי יחשבוהו כאחד מהם.

18. רבי אברהם אבן עזרא פרק י"ד פס' י"ג

יש לתמוה: איך יירא מחנה גדול של שש מאות אלף איש מהרודפים אחריהם? ולמה לא ילחמו על נפשם ועל בניהם?!

התשובה: כי המצרים היו אדונים לישראל, וזה הדור היוצא ממצרים למד מנעוריו לסבול עול מצרים, ונפשו שפלה. ואיך יוכל עתה להילחם עם אדוניו? והיו ישראל נרפים, ואינם מלומדים למלחמה...

והשם לבדו, שהוא עושה גדולות, ולו נתכנו עלילות, סבב שמתו כל העם היוצא ממצרים הזכרים, כי אין בהם כח להילחם בכנענים. עד שקם דור אחר, דור המדבר, שלא ראו גלות, והייתה להם נפש גבוהה, **כאשר הזכרתי בדברי משה בפרשת ואלה שמות**.

19. המשך רבי אברהם אבן עזרא

"הלא תראה, שהרג המצרי בעבור שהוא עשה חמס, והושיע בנות מדין מהרועים בעבור שהיו עושים חמס".